

Anthony Ekpunobi

Reflective mimesis and ethics of the cross in the mimetic theory of René Girard: towards an inclusive humanism. Doktorska disertacija. Mentor: Robert Petkovšek. Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta. 2020. IV, 271 str. <https://repositorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=128395>

Tema doktorske disertacije, ki jo je 7. junija 2021 na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani zagovarjal Anthony Ekpunobi (Nigerija, sedaj Velika Britanija), je mimetična teorija Renéja Girarda (1923–2015), ki velja za enega najvplivnejših sodobnih filozofov in antropologov. Disertacija ima naslov: „Refleksivna mimesis in etika križa v mimetični teoriji Renéja Girarda: k vključujočemu humanizmu“. Aktualnost mimetične teorije danes je nesporna, poznana pa je predvsem po analizi pojava grešnega kozla, ki je skupni imenovalec vseh svetovnih kultur. Pojav grešnega kozla, ki pomeni žrtvovanje nedolžne žrtve, je le ‚vrh ledene gore‘, pod katero se skriva mimetična želja. V mimetični želji ima svoj izvor človeštvo, torej simbolni in kulturni red, ki tvorita substanco človeškosti. Mimetična želja zato vzpostavlja okvire in temeljne zakonitosti človeške kulture. Naloga tako posega v izvor človeške kulture.

Disertacija ima sedem poglavij, razdeljenih v dva dela: v prvem delu avtor mimetično teorijo predstavlja, v drugem delu pa podaja njeno kritiko in predlaga rešitev. Želja – osrednji predmet mimetične teorije – je želja po posnemanju, po ‚biti to, kar so drugi‘ oziroma po ‚imeti to, kar imajo drugi‘. V svojem bistvu je želja ‚želja po posnemanju‘ (= mimetična želja). Želja, ki je želja po ‚biti kakor‘, vodi v tekmovalnost, rivalstvo, izključevanje, končno v smrtonosne konflikte, v umor. Prav o tem – o umorih med brati, fratricidih – govorijo tako imenovani ustanovni miti (angl. *foundational myth*), kot so miti o Kajnu in Abelu, Romulu in Remu, Arjuni in Karnu v *Mahabharati* in drugi. V teh mitih so velike kulture izražale intuicijo o svojih izvorih. Ti miti govorijo o rivalstvu med brati, med dvojčki – med posamezniki, med katerimi ni razlik, ki bi jih varovale. Posnemanje, ki je vir učenja in napredka, dela posnemovalca in posnemani model vedno bolj podobna, enaka (kakor so si podobni dvojčki), tako med njima ukinja razlike in meje, ju izpostavlja drug drugemu – in s tem nevarnosti konflikta, ne nazadnje umora. Kot Freud tudi Girard vidi začetek človeške kulture v ustanovnem umoru (angl. *foundational murder*). Po Girardu je mimetična želja kot temeljno antropološko gibalo obenem izvor učenja in napredka, a hkrati polje konfliktov in umora; mimetična želja je ambivalentna: generira človeškost, v svojem bistvu pa je smrtonosna.

Po Girardu velika literarna dela v svojem jedru govorijo o mimetični želji. Mimetično željo je proučeval v mitih, Svetem pismu, pri klasikih svetovne literature (npr. Shakespeare in Dostojevski). Mimetična razmerja, ki jih ta dela prikazujejo, se zaostčujejo do nasilja, ki ogroža obstoj skupnosti. V arhaičnih kulturah so to uničujoče nasilje zaustavljali žrtvovanjski obredi; ti so z žrtvovanjem nedolžne žrtve – grešnega kozla – ‚vojno vseh proti vsem‘, značilno za družbeni kaos, preusmerjali v žrtvovanje oziroma linčanje, tj. v ‚vojno vseh proti enemu‘. Prenos vse-

splošnega družbenega nasilja na posameznika, razglašena za krivca, je v resnici prenos krivde na nedolžno žrtev, ki naj družbi vrača spravo in mir. Značilnost mitov je, da nedolžnost žrtve prikrivajo (žrtev krivično prikazujejo kot krivca), kot to vidimo v *Kralju Ojdipu*, v katerem zbor Ojdipa prikazuje kot krivega. Tako so tudi Kristusa množice razglašale za krivega. V evangelijskem prikazovanju Jezusovega žrtvovanja pa se zgodi epohalen preobrat: ta Jezusa prikaže kot nedolžnega. Ljudstvo ga prikazuje kot krivega, evangelij pa kot nedolžnega. Bralec ob branju mita o Ojdipu v Ojdipu vidi krivca, ob branju evangelija pa Kristusa vidi kot nedolžno žrtev. Evangelij omogoča prepoznati nedolžnost žrtve, ki jo množice v linčanju po krivem razglašajo za krivca. Mit resnico izkrivlja in nedolžnega prikazuje kot krivega, evangelij pa resnico poudarja in žrtev prikazuje kot nedolžno. Optika mita in evangelija delujeta nasprotno: prvi resnico izkrivlja, drugi pa jo prikazuje. Evangelij je mehanizmu grešnega kozla, ki je imel moč v mitu, to moč odvzel. Moč, da prikaže resnico, pa je evangeliju dal Kristus sam. Kristus svojim preganjalcem odpušča; Kristus ne vstopa v mimetični krog maščevanja, ki ustvarja iluzijo in neresnico: Kristus se je mimetični želji odpovedal. Njegovo odpoved mimetični želji imenujemo etika križa. Na antropološki problem je Girard odgovoril kristološko – odgovora ne najde v človeku, ampak v Kristusu. Po njegovem je na problem nasilja, ki je človeški mimetični naravi inherenten, mogoče odgovarjati edinole s posnemanjem Kristusa, ki se je mimetični želji in maščevanju odpovedal. To se kaže v odpuščanju, ki je po mnenju filozofov, kakor so Hannah Arendt, Jacques Derrida ali Paul Ricœur, ‚Kristusovo odkritje‘ oziroma ‚iznajdba‘. To evangelijsko razkritje je mehanizmu grešnega kozla, katerega funkcija je bila iz skupnosti odvajati nasilje ter vračati vanjo mir in spravo, odvzelo moč. Sedaj je znano, da žrtev v resnici ni kriva, zato razbite skupnosti kot ‚grešni kozel‘ ne more več združevati okoli sebe in vanjo vračati mir in spravo. Pojav ‚grešnega kozla‘ je z razodetjem, s Kristusom, izgubil svojo moč. Pač pa je Kristus na križu dal alternativo zdravilo za nasilje – odpoved, to je: odpoved mimetični želji in njeni smrtonosnosti. Ta drža, ki odpira pot v prihodnost, se imenuje etika križa. Naj izpostavimo še enkrat: na antropološki problem je Girard odgovoril s kristološkim odgovorom. Odgovora ne najde v človeku, ampak v Kristusu. Ekpunobi to imenuje ‚kristološka dogma‘.

Ta kristološka dogma je predmet Ekpunobijeve kritike, saj sam poskuša na antropološki problem najti antropološki odgovor. V tezi je razvil idejo, ki jo je našel pri Girardu, a je Girard ni razvil. Po prepričanju Girarda se je človeška narava najbolj izrazila v romanu (Dostojevski, Proust, Stendhal, Cervantes). Ti so razumeli, da želja izvorno ni usmerjena na objekt, na predmet, ki je v lasti druge osebe, ampak prav na to drugo osebo – na model. Želja v svojem bistvu posnema drugo osebo, model, natančneje – posnema željo svojega modela. Naše želje torej niso avtonomne, ampak so sposojene pri modelu, ki ga posnemamo. Želimo si to, česar si želijo naši modeli. O tem govori tudi interindividualna psihologija. Mimetična želja je konfliktna, ker živi v zmoti – v iluziji, v laži, da je avtonomna, izvorna in prvotna. Interindividualna psihologija pa izhaja iz spoznanja, da se želja učim od drugih, da so sposojene in torej drugotne. To spoznanje nam prinaša refleksija, ki je misel-v-dejanju; refleksija je zmožna misliti dejanje v njegovem razvoju. Refle-

ksija upošteva tiho védenje (angl. *tacit knowing*), ki je obenem utelešeno védenje. Zmožnost refleksije, da misli mimesis, to je mimetično željo v njeni genezi, v njenem nastajanju, je zmožnost, da jo prepozna kot ‚željo-med‘ (angl. *desire-between*). Želja ni samo moja želja, ampak je želja, ki jo delim z modelom, ki ga posnemam; ta želja pripada nama obema – subjektu in modelu –, je deljena, konsubstancialna, Takšno refleksivno spoznanje zaustavlja rivalstvo, željo po ‚biti prvi‘ – je spoznanje o tem, da je moja željo nekdo pred menoj že imel in ji zato ne pripada prvo mesto. V tem spoznanju želja samo sebe spozna kot ‚željo-med‘ – to pa jo odvrča od rivalstva in ji omogoča, da vidi model kot model, in ne kot rivala oziroma tekmeča, ki ga je treba uničiti.

To spoznanje omogoča v etiki ključen preobrat. Refleksivna mimesis omogoča etično držo, ki ne temelji na posnemanju Kristusa, ampak izhaja iz refleksivne analize mimetične želje, njenega nastanka in razvoja. Mimesis torej lahko ozdravi mimesis – sebe. Ta razširitev mimesis, na katero je po Girardu edini odgovor Kristus, v refleksivno mimesis se zdi utemeljena. Ekpunobi odgovora ne išče zunaj mimetične želje. Bistvo njegovega odgovora je v tem, da je mimetična želja zmožna sama refleksivno spoznati, da ni prvotna, temveč drugotna. S tem sama sebe ‚detroneza‘ in se na ta način odvrča od zaostrovanja do skrajnosti. Tako Ekpunobi na antropološki problem odgovarja antropološko – in dopolnjuje Girardovo kristološko rešitev.

Robert Petkovšek